

Doğu Akdeniz’de Rus Ruleti

Devrim Şahin*

//Doğu Akdeniz’deki münhasır kriz giderek Avrupa Birliği (AB) ile Türkiye arasındaki bir meseleye dönüşüyor. Hatta Amerika Birleşik Devletleri’nin (ABD) Rum-Yunan ile Türk tarafları arasındaki meselelerde tarafsızlığını kaybetmesiyle Batı ittifakının Türkiye karşıtı bir ittifaka dönüştüğü söylenebilir. Gerginliğin daha fazla tırmandırılması bölgedeki kutuplaşmayı derinleştirip Ankara’yı Moskova’ya yaklaştırabilir. Tarafların birinin kazancının diğerinin kaybı sayıldığı sıfır toplamlı oyunlarının yol açabileceği olası kazalar ve silahlı çatışmalar düşünüldüğünde bölgede tehlikeli bir kumar – tabiri caizse Rus ruleti – oynandığı söylenebilir. AB’nin Doğu Akdeniz’de jeoekonomik geleceği tüm bölge aktörlerini bir araya getirip diyalog sürecini başlatması ve herkesin kazanacağı bir kazan-kazan çözümü politikası yürütmesi gereklidir.”

Giriş

Doğu Akdeniz’deki deniz yetki alanları ve hidrokarbon kaynaklarının paylaşımı konusu günümüzde bölge ülkeleri arasındaki bir meseleden, Avrupa Birliği (AB) ile Türkiye arasındaki bir soruna dönüştü. Bu dönüşümü hızlandıran etkenlerden biri, AB üyesi Yunanistan ile Kıbrıs’ta uluslararası alanda (Türkiye dışında) tanınan Kıbrıs Rum Liderliği’nin birlikte hareket ederek Türkiye ile yaşadıkları çekişmeyi AB platformuna

taşıması. Birliğin Doğu Akdeniz’deki jeoekonomi politikaları ve geleceği bakımından tercihlerini belirleyen diğer bir etken ise AB üyeleri olan Rum-Yunan tarafının kazanımlarının, AB’nin çıkarları doğrultusunda görünmesi (Waltz 2014).

Türkiye ile sorunlu bağları olan Kıbrıs Rum Liderliği ile Yunanistan politikalarını birlikte koordine ederek, Kıbrıs Türkleri ve Türkiye’nin haklarını yok sayan tek taraflı adımlarla

* Doğu Akdeniz Üniversitesi & Kıbrıs Politikalar Merkezi | Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler | Araştırma Asistanı | EUROPolitika Dergisi Yazarı

hareket ediyor. Kıbrıs Rum Liderliği Amerikan, İsrail, Fransız, Hollanda ve İtalyan şirketlerine hidrokarbon yataklarında gaz arama ve işletme faaliyetleri yürütmeleri için lisans vererek AB'nin yanısıra Amerika Birleşik Devletleri'ni de (ABD) sorunun içine çekerek Kıbrıs meselesinde üstünlük kazanmaya çalışıyor. Bu aktörler Mısır, Ürdün ve Filistin Ulusal Otoritesi gibi bölgede bulunan diğer aktörler ile, Türkiye'yi es geçerek ve dışlayarak, Doğu Akdeniz gazını Avrupa'ya taşımak için tasarlanmış bölgesel bir altyapı oluşturmayı amaçlayan East Med Forumu projesine ağırlık veriyor. Türkiye karşıtı ittifak, sadece son on yılda 20'den fazla askeri tatbikat gerçekleştiren, Rum-Yunan tarafının AB içindeki büyük destekçisi Fransa ise artan Türk-Yunan geriliminde Yunanistan'a destek gösterisi olarak 2021 yılı içerisinde bir nükleer

uçak gemisini Doğu Akdeniz'de geçici olarak konuşlandırarak Kıbrıs Rum liderliği ile ortak bir arama ve araştırma tatbikatı gerçekleştirdi.

Türkiye ise bir yandan kendi doktrinlerini üretirken ve ortak çıkarlarını paylaşan Libya ve Pakistan gibi muhataplarıyla işbirliği anlaşmaları yaparken, bölgede gambot diplomasisi (devletlerin birbirini tehdit ederek yürüttükleri diplomasi) uygulayarak ve tatbikatlar gerçekleştirerek deniz yetki alanlarında haklarını korumaya çalışıyor. Batı ile Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de karşılıklı olarak tırmandırdığı gerginlik, Ankara'yı Moskova'ya iki ülke donanmalarının ortak tatbikatlar yapacağı noktaya kadar yaklaştıracaktır (Spyer 2021). Ankara-Moskova ilişkileri özellikle Suriye ve Libya meselelerinden dolayı inişli çıkışlı bir doğa sergiliyor olsa da, her

iki ülkenin de söz sahibi olmaya çalıştığı Doğu Akdeniz'deki çıkarları doğrultusunda işbirliği geliştirebilirler (Aydın 2019, 33). Doğu Akdeniz meselesi Türkiye için bir enerji kaynağının ötesinde, devletin kuruluşundan bu güne gelen en birinci önceliği olan ulusal egemenlik ve toprak bütünlüğü meselesidir. Bununla birlikte, Türk halkı Akdeniz'i her zaman için bekasının ve medeniyetinin anahtarı olarak gördü. Modern Türkiye'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, 1 Eylül 1922'de şöyle emretti: "Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz'dir. İleri!" (Ortaylı 2016).

Doğu Akdeniz'deki son gelişmeler, bölgede istikrar ve barışın ne kadar savunmasız olduğunu ve krize dahil olan aktörlerin davranışlarındaki karmaşıklıklarına tabi olduğunu gösteriyor (Gilpin 1988, 591). Bölgede günümüzde yaşanmakta olan karşılıklı cepheleşmeyi geçmişte yaşanan gerilimlerden daha tehlikeli hale getiren etkenlerin başında, ABD'nin 1950'lerden bu yana tarafsız ve uzlaştırıcı bir güç olarak hareket ederken, hegemonyasının zayıflaması ve izlediği denge politikasının Türkiye aleyhine gevşemiş görünmesidir (Brzezinski 2012). Uluslararası sistemin kırılma noktası hesaba katıldığında, Doğu Akdeniz krizinde aktörlerin bölgedeki denizaltı gaz enerji kaynakları üzerinde oynadıkları yüksek riskli çatışma oyunları tehlikeli bir kumarı -- tabiri caizse Rus Ruleti'ni -- andırıyor (Slaughter, Tukumello and Wood 1999. 370). Bu tür riskli politikalar

yürüten taraflardan birinin rakip tarafı kışkırtması, bölgede gerilimin hepten olmayan şekilde tırmandırarak istenmeyen bir silahlı çatışmayla sonuçlandığı durumlara yol açabilir. Bu bağlamda, AB'nin Doğu Akdeniz'de jeoekonomi politikalarını ve geleceğini belirlerken, bölgedeki ihtilafların derinleşmesi yönünde değil önlenmesi için tercihlerini geliştirmesi gerekiyor. Bu bağlamda, tüm kıyıdaş aktörlerin bir uluslararası gayri resmi doğal gaz konferansında biraraya gelip diyalog sürecine ön ayak olma ve sürdürme görevi AB'ne düşüyor.

Münhasır Bir Kriz

Akdeniz'in deniz sularının sınırlandırılmasına ilişkin ihtilafların merkezinde AB tarafından resmi belge olarak tanınmasa da, Avrupa Komisyonu'nun balıkçılık politikasından sorumlu Genel Müdürlüğü gibi bazı idari birimleri tarafından referans olarak alınan Sevilla haritası yer alıyor. 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin (UNCLOS) 121'inci maddesine atıfta bulunulan harita, üzerinde yerleşim olan her Yunan adasını anakara olarak tanıyor ve bunlara "varsayımsal ortay hat" ilkesine göre maksimalist deniz alanları sağlıyor (Ülgen 2020). 121'inci maddeye göre insan yerleşimini veya ekonomik yaşamı barındırabilen bir adanın karasuları, bitişik bölgesi, münhasır ekonomik bölgesi (MEB) veya kıta sahanlığı belirlenirken, 1982 Sözleşmesi'nin diğer kara topraklarına uygulanan hükümlerinin esas alınması gerekiyor. Ancak, yine

aynı sözleşmede vurgulanan adaletlilik doktrinine göre ölçek ve başka bir ülkenin kıyı şeridine yakınlığının dikkate alınması gerekiyor. Buna dayanan uluslararası içtihat hukukunun uygulanması herhangi bir anakara kıyısının deniz bölgesine haksız bir tecavüz oluşturduğunda, 121'inci maddenin iptali imkânı yaratıyor.

Sevilla Haritası, bölgede Yunanistan ve Kıbrıs Rum Liderliği tarafından talep edilen kıta sahanlığını ve MEB'i AB'nin resmi deniz bölgeleri olarak kabul ediyor. Burada önemli bir dipnot ise haritayı hazırlayan Prof. Juan Luis Suarez de Vivero Türkiye'nin ölçek ve kıyı şeridine yakınlığı dikkate alınmadan varsayımsal ortay hat ilkesine göre hazırlanan deniz yetki alanlarının yol açabileceğini ihtilafların anlaşarak çözülmesi gerektiğine dikkat çekmesi. Ne 1958 sözleşmesini ne de 1982 sözleşmesini imzalayan Türkiye ise sözleşmelerin taraflarını bağlayıcı olduğunu belirten 1969 Viyana Antlaşması'nın Pacta Sunt Servanda ilkesine atıfta bulunarak Sevilla haritasının iddialarını reddetmektedir. Ankara, deniz sınırlarının belirlenmesinde 1958 ve 1982 sözleşmelerinden ziyade örf ve adet hukukunun hakkaniyet ilkelerinin geçerliliğini savunmaktadır. Hakkaniyet ilkelerine göre kıta sahanlığı sınırlandırılmasında en etkili kriter kıyı uzunluklarını dikkate almayı gerektiren coğrafyadır. Coğrafya, Türkiye gibi uzun kıyıları olan ülkelere geniş bir kıta sahanlığı, kısa kıyıları olan ülkelere veya adalara ise küçük bir kıta

sahanlığı verilmesini gerektirir (Başeren 2020).

Akdeniz'de deniz alanları paylaşımı konusunda uluslararası deniz hukukunun yorumlanmasındaki anlaşmazlıklar Türkiye ile Yunanistan, Türkiye ile Kıbrıs Rum Liderliği ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ile Kıbrıs Rum Liderliği arasında olmak üzere üç farklı boyutta ortaya çıkıyor. İlk uyuşmazlık Yunanistan'ın coğrafi yapısının belirsizliğinden kaynaklanıyor. Yunanistan Filipinler gibi bir ada devleti olduğunu, Türkiye kıyılarının birkaç deniz mili yakınına kadar uzanan Meis ve Rodos gibi Yunan adalarının aslında Yunanistan'ın anakarası hükmünde haklara sahip olduğunu iddia ediyor. Ankara ise yerleşik uluslararası uygulamayı referans alarak uluslararası mahkemelerin anakaralara bakarak çizilen ortay hattın ters tarafında bulunan adaların kıta sahanlığına sahip olamayacağı gibi geçmiş kararlarına dikkat çekiyor. Ankara bu bağlamda 1977 İngiltere-Fransa ve 1992 Kanada-Fransa davalarında Uluslararası Tahkim Mahkemesi'nin adaların ölçeği ve başka ülkelerin anakaralarına yakınlığının dikkate alınması yönündeki kararlarının, Akdeniz'de özellikle Yunan adaları olan Rodos ve Meis gibi adalar için emsal olduğunu iddia ediyor.

Ankara için diğer bir kabul edilemez durum ise Kıbrıs Rum Liderliği'nin 2003 yılında Mısır, 2007 yılında Lübnan ve 2010 yılında da İsrail ile yaptığı

ğı MEB sınırlandırma anlaşmalarında temel olarak alınan ortay hat ilkesini Türkiye'ye dayatmaya çalışması (Gürel, Mullen ve Tzimitras 2013, 3). Türkiye en başından beri bu anlaşmaların haksız olduğunu ve kendisi için herhangi bir hüküm veya sonuç yaratmadığını belirterek protesto etti. 2 Mart 2004 tarihli bir diplomatik notasında 2003 Kıbrıs-Mısır Sınırlandırma Anlaşması'na itirazını belirten Anka-

re ve Yunanistan ile birlikte kendisine verdiği Garantör devlet sıfatı ile Kıbrıs Türk halkının Kıbrıs'taki siyasi haklarının vesayetini talep ediyor. Kıbrıslı Türklerin yasal olarak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ortağı olmalarına rağmen hidrokarbon kaynaklarının geliştirilmesi sürecine katılmaları tek taraflı olarak hareket eden Kıbrıslı Rumlar tarafından engelleniyor. Kıbrıs Rum Liderliği, ExxonMobil ve

ra, Türkiye'nin egemenlik haklarına sahip olduğu ve ilgili tüm tarafların katılımı olmadan sınır çizilemeyeceği, bölgedeki haklarının saklı tutduğunu beyan etti (Law of the Sea Bulletin 2004, 127). Benzer şekilde Kıbrıs Rum Liderliği'nin Lübnan ile yaptığı anlaşmaya Türkiye itiraz etmiş ve sonrasında Lübnan bu anlaşmayı parlamentosunda onaylamaktan vazgeçti.

Yunanistan ve Kıbrıs Rum Liderliği ile olan sorunlarına ilaveten, Türkiye'nin Akdeniz'de yüzleştiği bir diğer sorun ise Kıbrıs'taki politik sorunun deniz yetki alanları paylaşımını daha karmaşık hale getirmesidir. Türkiye 1960 Kıbrıs Antlaşmaları'nın İngilte-

Noble Energy gibi ABD şirketlerinin yanı sıra İtalyan ENI, Güney Kore'li Kogas, Fransız Total, Katar Petrol, İsraili Delek Group ve Hollanda kökenli Royal Dutch gibi diğer enerji devlerine Doğu Akdeniz'de gaz arama ve işletme ruhsatı verdi.

Oyun değiştiren keşifler

2010 yılında İsrail'in Leviathan bölgesinde, 2011 yılında Kıbrıs'ın Afrodit bölgesinde ve 2015 yılında Mısır'ın Zohr bölgesinde önemli gaz rezervlerinin varlığının keşfedilmesi ile bölgedeki çıkar ve güç dengeleri değişmeye başladı (Tsakiris 2016, 34). Bölgenin kıyı devletleri arasında ilk olarak Kıbrıs Rum Liderliği yeni keşfedilen hidrokarbon kaynaklarının kendi

karasularında ve MEB bölgelerinde yer aldıklarını ilan ederek hak iddia etmeye ve Türkiye ile Kıbrıs Türk tarafını dışlayan işbirliği anlaşmaları yapmaya başladı (Al-Monitor 2020). Türkiye'nin itirazları, Lübnan'ın Kıbrıs Rum Liderliği ile yaptığı anlaşmayı parlamentosunda onaylamaktan vazgeçmesi ve Afrodit'te kanıtlanan gaz rezervlerinin Leviathan ve Zohr bölgelerindeki kadar rekabet edebilir olmamasına rağmen Kıbrıslı Rumlar lisans bloglarını duyurmaktan vazgeçmedi.

Leviathan, Afrodit ve Zohr gaz sahalarındaki keşifler sonrasında, bir yandan karşılıklı bağımlılık üzerine olan çıkarları, diğer yandan da Türkiye ile giderek artan sorunlu ilişkileri Kıbrıslı Rum Liderliği, Yunanistan, İsrail ve Mısır arasında çok boyutlu ve karmaşık bir ilişki sarmalı yarattı (Tanchum 2019). Türkiye'nin sınırlı orta güç yeteneklerine sahip olması rağmen, 2010'ların ortalarından bu

yana Ankara'nın Ortadoğu'yu yeniden şekillendirerek yeni bir bölgesel düzeni dayatma politikaları, ülkenin hem kendi bölgesi içinde, hem de AB içinde tecrit olmasına neden oldu. Buna ilaveten, dış politikanın iç politikanın uzantısı olarak kullanılmasıyla birlikte Türkiye giderek daha da yalnızlaştı. Düşmanımın düşmanı benim dostumdur anlayışıyla, Ankara'yı ve dış politikasını izole etmeyi hedefleyen bu ittifak Akdeniz gazını Türkiye'yi es geçerek Girit ve Mora üzerinden bir boru hattı ile Avrupa'ya ulaştırmayı hedefleyen East Med Forum adlı oluşumun kurulmasına ön ayak oldu (Çağatay and Sievers 2015).

Ankara Kıbrıs Rum Liderliği'nin Kıbrıslı Türklerin haklarını dikkate almayan MEB iddialarını ve uluslararası şirketlere lisans vermelerini tek taraflı ve gayri meşru olarak nitelendirerek tanımadığını belirtti. Adayı çevreleyen Doğu Akdeniz'de hidrokarbon aranmasının Kıbrıs sorununa

bir çözüm bulunmadan veya Kıbrıslı Türklerin uzlaşısı olmadan yürütülemeyeceği tezini savunan Ankara, uluslararası hukukun karşılıklılık ilkesine göre adımlarını belirledi. Kıbrıs Rum Liderliği'nin Eylül 2011'de açık denizde gaz arama sondajı için ruhsat vermeye başlamasından hemen sonra, Türkiye ile KKTC arasında kıta sahanlıklarını belirleyen bir anlaşma imzalandı. Türkiye ve Kıbrıs Türk halkının Doğu Akdeniz'deki hak ve çıkarlarını koruma niyetini göstermek için Ankara, adanın Kıbrıslı Türkler tarafından kontrol edilen Kuzey Kıbrıs açıklarında bağımsız bir gaz rezervi araştırması başlattı (Smith 2019). Rum-Yunan tarafının yabancı şirketlere yaptırım tehditiyle baskı uygulayabileceğini dikkate alan Türkiye, Piri Reis Sondaj gemisinin yanısıra 2013 yılı itibarıyla Barbaros Hayrettin Paşa ve Oruç Reis sismik gemileri ile Fatih ve Yavuz sondaj gemilerini satın alarak keşif filosunun kapasitesini güçlendirmeye başladı. Türkiye bu gemileri deniz eskortları eşliğinde Kuzey Kıbrıs açıklarında petrol ve gaz arama ve sondaj çalışmaları yapmak üzere gönderdi.

Ankara Kıbrıs Rum Liderliği tarafından uluslararası şirketlere ruhsatlandırılan parsellerin bir kısmının Türkiye'nin kıta sahanlığıyla örtüştüğünü savunarak yeni NAVTEX uyarıları yayınlarlarken, Türk donanma gemileri ise Doğu Akdeniz'deki bu tartışmalı MEB bölgelerinde bir yandan sondaj yapılmasını engelliyor. Kıbrıs Rum Liderliği'nin 2017'de Amerikan

Exxon Mobil, İtalyan ENI ve Fransız Total şirketlerine üçüncü tur lisans verdiğini açıklamasının ardından, Şubat 2018'de Türk savaş gemileri İtalyan ENI enerji şirketine ait bir gemi olan Saipem 12000'in yolunu kesti. Bu arada, Türk donanması 2016'da Deniz Kurdu, 2019'da Mavi Vatan ve Akdeniz Kalkanı ve Deniz Kurdu başta olmak üzere bir dizi geniş çaplı tatbikat gerçekleştirdi. Türkiye enerji güvenliğini sağlamayı ve Türkiye'nin MEB iddialarını güçlendirmeyi amaçlayan Akdeniz Kalkanı tatbikatını "uluslararasılaştırmaya" çalışıyor. Pakistan, genişletilmiş formata katılan ilk ülke olurken, Ürdün bir gözlemci gönderdi.

Türkiye'nin 27 Kasım 2019'da Libya ile bir sınırlama anlaşması yapması ise Türkiye karşıtı ittifakı, özellikle Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti'ni oldukça kaygılandırdı. Anlaşmada iddia edilen MEB bölgeleri, Türkiye ve Libya'ya East Med boru hattı projesinin planlanan güzergahıyla örtüşen Girit adasının doğusunu kontrol etme yetkisi veriyor. Ayrıca, anlaşma sadece karasularının sınırlandırılması konusunda değil, askeri ve güvenlik alanlarında da işbirliği öngörüyor (Yaycı 2020, 34). Anlaşma aynı zamanda ortak bir sınırı da belirlediğinden, Türkiye Akdeniz Kalkanı deniz tatbikatını Libya ile yapılan anlaşmada öngörülen alanlara genişletme girişiminde bulunabilir. Giderek artan gerginlikler, Türk donanmasının Türkiye-Libya anlaşmasının iddia ettiği deniz bölgelerinde (örneğin Pakistan

ve Libya ile birlikte) askeri tatbikatlar yürütmeye devam etmesi durumunda olası kaza veya çatışmalar konusunda kaygı uyandırıyor (Acer 2019). Ortaya çıkan bir diğer belirsizlik ise silahla Libya'da gücü ele geçiremeyen Hafter'in, Fransa ve Rusya gibi destekçilerinin yardımıyla seçimlere katılarak iktidara gelmesi durumunda bölgenin nasıl şekilleneceği.

Türkiye-Libya anlaşması sonrası dengeler

Türkiye-Libya anlaşmasının açıklanmasından iki aydan kısa bir süre sonra, 16 Ocak 2020'de Mısır, Kıbrıs, Yunanistan, İsrail, İtalya, Ürdün ve Filistin Yönetimi East Med Forum kuruluş tüzüğünü imzaladı. Yunan devlet televizyonu ERT'nin East Med projesini «Türkiye'nin provokasyonuna karşı bir kalkan» olarak tanımlaması ise bu projenin Türkiye ile Libya arasındaki yakınlaşmaya doğrudan bir yanıt olduğu anlamına geliyor (Papadimitriou 2020). 22 Eylül 2020'de, East Med Gaz Forumu, merkezi Mısır'ın Kahire kentinde bulunurken, 9 Mart 2021'e kadar yasal olarak yürürlüğe girecek bir tüzük resmen imzaladı. Buna ek olarak, Kıbrıs, İsrail ve Yunanistan, Türkiye'nin üzerinde hak iddia ettiği kıta sahanlığından geçmesi öngörülen 1.200 kilometrelik denizaltı elektrik kablosunun döşenmesi için bir ön anlaşma imzaladı. Buna karşılık Ankara, Yunanistan, İsrail ve AB heyetlerine kıta sahanlığı üzerinde herhangi bir çalışma yapmadan önce üçünü izin almaya çağırarak diplomatik nota gönderdi.

Ankara ile Trablus'un herhangi bir üçüncü şahsın haklarını hiçbir şekilde etkilemediğini iddia ettiği Türkiye-Libya deniz yetkilendirme anlaşması en çok Yunanistan'ı kaygılandırdı. Atina öncelikle 2005'ten bu yana devam eden uzun bir müzakere sürecinin ardından 7 Ağustos 2020'de Mısır ile sınır belirleme anlaşmasını hızlı bir şekilde sonuçlandırdı. Bunun ardından İyon Denizi'ndeki karasularını 12 mile çıkaran Atina, bu girişimini casus belli (savaş nedeni) olarak sayan Türkiye'ye karşı 28 Eylül 2021'de Fransa ile savunma işbirliği anlaşması imzaladı. «Taraflardan birinin saldırıya uğraması olasılığında diğer ülkenin askeri yardımını öngördüğü» bu anlaşma ile Yunanistan deniz yetki alanlarında hak iddiasından geri adım atmayacağı mesajını veriyor. Türkiye Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar ise Yunanistan ve Fransa anlaşmasına tepki göstererek gereken ne tedbir varsa alındığını beyan etti. Jerusalem Post'ta yayınlanan bir makale Türkiye'nin, Yunanistan ile İsrail'e meydan okuyarak Kıbrıs, Mısır ve Fransa ile giderek artan bir gerilimin yolunu hazırlıyor olabileceğini iddia etti (Frantzman 2021).

Doğu Akdeniz'deki ihtilaflara dahil olan aktörler MEB bölgeleri ve boru hattı güzergahları üzerine karşılıklı iddialarını anlaşarak çözmek yerine, maksimalist bir anlayışla hareket ediyorlar. Bu bağlamda tehditkar söylemler, gambot diplomasisi ve ittifak anlaşmaları yapmayı tercih etmeleri durumu daha karmaşıklaştırıyor.

Gambot diplomasisi bir ülkenin dış politika öncelikleri doğrultusunda silahlı çatışma riskine hazır olduğu konusunda rakiplerini uyarma çabalarını güçlendirmek için denizde askeri tatbikatlar yürütmesi ve özellikle de donanmasını caydırıcı olarak kullanması manasına gelir. Hem Türk hem de Yunan deniz kuvvetlerinin yakın geçmişlerinde caydırıcılık olarak donanma diplomasisine başvurdukları örnekler mevcut.

1964'de Kıbrıs'ta toplumlararası çatışmalar sonucu ortaya çıkan krizde Türkiye'nin donanması ile adaya çıkarma yapma hazırlığı, ABD'nin meseleye uzlaştırmacı olarak dahil olmasını sağlamıştı. 1987'de Yunanistan karasularını 6 milden 12 mile çıkarma girişiminde bulunduğu anda, Türk donanması 24 saat içinde tüm Ege'yi kapsayan deniz devriyelerle karşılık vermesi iki ülkeyi savaşın eşiğine getirdi. Sonuç olarak, Yunanistan oniki millik bir karasuları sı-

nırı ilan edemedi veya kıta sahanlığı üzerinde hak iddia edemedi; ne de bölgede sismik araştırmalar yapabildi. 6 Ocak 1996'da Kardak adası krizinde Türk donanması adaya çıkarma yaptı. 17 Mart 2002'de Türk donanma gemisi Giresun, Norveç araştırma gemisi Northern Access'i Kıbrıs Rum yönetimi adına keşif araştırması yürüttüğü ve faaliyet gösterdiği yerden çekilmeye zorlayarak, bu bölgenin aslında Türkiye'nin kıta sahanlığının güneyi olduğu uyarısında bulundu. Benzer şekilde Yunan donanması, Kasım 2009'da Meis adası çevresinde Türkiye adına sismik araştırma yapmakta olan bir Norveç gemisini zorla kaçırdı.

Geçmişte Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan krizler ile ilgili önemli bir ayrıntı ise, ABD'nin denge politikaları ve uzlaştırmacı rolü ile taraflar arasında olası bir silahlı çatışmanın önlenmesinde hayati bir rol oynamasıydı (Mearsheimer 2015). Bunların

krizlerin yanısıra 1974'te Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalesi sırasında, 1997'de Rus S-300 füze sistemlerinin Kıbrıs'a yerleştirilmesi teşebbüsünde ve 2015'te Kıbrıs limanlarının Rus donanmasına açılması girişimlerinde ABD nüfusunu etkin kullandı (Özçeklik and Düzcü 2020, 1091.; BBC 2015). Bugün ise Doğu Akdeniz'deki duruma bakıldığında, ABD'nin hem etki gücünün zayıfladığı hem de Fransa ile birlikte gitgide büyüyen Türkiye karşıtı ittifaktan taraf olduğu görünüyor (Ikanberry 2008). Türkiye-Libya anlaşmasının hemen ardından, ABD ve Fransa, East Med Gaz Forumu'nun başlatılmasına hız verdiler (Özekin 2020, 23-24). ABD tarafından böylesine belirgin bir politika değişikliğinin sonuçları potansiyel tehlikelerle doludur. ABD'nin taraflı tutumunu sürdürmesi, Doğu Akdeniz'in sularını daha fazla karıştırmakla kalmayacak, aynı zamanda Ankara'yı Moskova'ya yaklaştırarak bölgede dengeleri yeniden kurmaya zorlayacaktır.

Doğu Akdeniz'de Hesaplar

ABD Avrupa üzerindeki hakimiyetini zayıflatan Rusya'nın doğal gaz üzerindeki tekeline kırmak istediğinden, Akdeniz gazının Avrupa pazarlarına ulaşmasını ve çeşitlilik yaratmasını tercih ediyor. Rusya'nın doğal gaz üzerindeki bu tekeline Avrupa üzerinde diplomatik bir baskı aracı olarak kullanmasından muzdarip olan AB üye ülkeleri ise, ABD'nin bu tercihi ile aynı doğrultuda hareket ediyor. Kıbrıs Rum Liderliği ve Yunanistan gibi küçük ölçekli ekonomiye sahip

AB üyeleri kendi deniz yetki alanlarında olduğunu iddia ettikleri enerji kaynaklarında söz sahibi olmak istiyor. Bunların yanısıra yine küçük ölçekli ekonomiye sahip Mısır ve daha orta ölçekli ekonomiye sahip İsrail gibi bölgesel aktörler için de bu kaynaklara sahip olmak önem taşıyor. Bir enerji merkezi olma iddiasında olan Ankara ise bölgesel doğalgazın Türkiye üzerinden pazarlara ulaşmasını arzu ediyor (Mısır Bülteni 2015).

Kıbrıs Rum Liderliği, ekonomik hesaplara ilaveten, doğal gaz meselesini alenen milliyetçi bir şekilde kullanarak ve istismar ederek Kıbrıs sorununda kendi stratejik çıkarlarının ve, örneğin Garanti ve İttifak Anlaşmalarının hükümsüz olması gibi, tercihlerinin savunulması için enerji konularında ittifaklar yapma politikasını yürütüyor (Tziarras and Mitchell 2015). Bu bağlamda, Doğu Akdeniz hidrokarbon kaynaklarının keşfinden bu yana, Kıbrıs Rum Liderliği tek taraflı olarak güçlü enerji şirketlerini araştırma ve sondaj yapmak için ilan ettiği bloglara davet ederek bu şirketleri Kıbrıs sorununda kendi stratejik çıkarlarının paydaşı yapmaya çalıştı. Kıbrıslı Türklerin adanın açık deniz kaynaklarının yasal olarak ortak mülkiyetine sahip olmalarına ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de en uzun kıyı şeridinde sahip olmasına rağmen, Türk tarafı hidrokarbon kaynaklarının geliştirilmesi sürecinde dışlanıyor. Kıbrıslı Rum Liderliği'nin Türk tarafına herhangi bir söz hakkı tanımamaktaki kararlılığı, kendi ulusal çıkarlarını

en üst düzeye çıkarmak için tasarlanmış bir maksimalist bir taktik oyunudur. Ancak, bölgesel işbirliğine dayalı bir yaklaşım yerine bu tekil yaklaşımı benimseyen Kıbrıs Rum Liderliği aslında bölgesel istikrarı riske atıyor.

Kıbrıs Rum Liderliği'nin tekil yaklaşımını cesaretlendiren en önemli nedenlerden biri ise AB'nin birlik dayanışması bağlamında Türkiye ile olan meselelerinde Rum-Yunan tezlerine destek vermesi ve Türk donanması ile sondaj gemilerinin faaliyetlerini yasa dışı olarak tanımlaması (Kızıltan 2004). Ancak, daha sert yaptırımlar ile Ankara'nın sıkıştırılması ve gerilimin tırmandırılması konusunda birlik üyeleri arasında fikir ayrılıkları olduğunu not düşmek gerekiyor. Fransa'nın bu yönde bir politika izlerken, İspanya ve İtalya gibi Akdeniz ülkelerinin yanı sıra bazı Kuzey ülkeleri özellikle mülteciler, güvenlik, teröre karşı AB ile Türkiye arasındaki işbirliğini hesaba katarak Ankara'ya karşı sert yaptırım kararlarını desteklemiyor. AB'nin diplomatik desteğinin yanısıra AB üye ülkelerinin savunma alanında işbirliğini daimi hale getirmeyi öngören Yapılandırılmış Daimi İşbirliği (PESCO) Rum-Yunan tarafını cesaretlendiriyor. Özellikle İngiltere'nin AB üyeliğinden ayrılmasından sonra birliğin askeri gücünün başını çeken Fransa, PESCO çerçevesinde NATO'ya alternatif olarak Avrupa'ya özgü bir güvenlik mimarisini öne çıkarmaya çalışıyor. AB içinde diplomatik ve askeri konularda aldığı destekle cesaretlenen Atina'nın NATO'ya

pek fazla bel bağlamaması ittifakın olası bir kaza veya akteri çatışmayı önleyebilmesi gücünü zayıflatıyor.

Deniz yetki alanları konusunda ve PKK terör örgütü karşısındaki mücadelesinde NATO çatısı altında umduğu dayanışmayı bulamayan Türkiye açısından ise NATO üyeliğinin yükümlülükleri, S-400 savunma sistemleri alımında kararlılığının gösterdiği gibi, eskisi kadar bağlayıcılık ifade etmiyor. Doğu Akdeniz ve Ege'deki gerilimin tırmanmasının NATO'nun güvenlik mimarisi açısından geri dönüşü olmayan zararlar vermesi ve bundan başta Rusya olmak üzere ittifak karşıtlarının çıkar sağlaması ise olasılıklar arasında. Türkiye kendine karşı ittifaka karşı koymak için Doğu Akdeniz'de Rusya ile daha yakın ilişkiler kurmaya yönelebilir (Ulusal Kanal 2020).

Ankara-Moskova ilişkileri inişli çıkışlı karışık bir doğa sergiliyor olsa da, Suriye konusundaki farklılıklarını düzeltmeye yönelik son girişimler göz önüne alındığında, her iki ülkenin de etkilerini artırmaya çalıştığı Doğu Akdeniz'de şaşırtıcı bir şekilde işbirlikçi hal alabilir (Sogoloff 2017). Ankara ve Moskova, Rus ve Türk donanmalarının birlikte çalıştığı Karadeniz'deki işbirliklerine benzer şekilde, Doğu Akdeniz'de de ortak çıkarlarını ön plana çıkarmanın yollarını bulabilir ve donanmalarının ortak tatbikatlar yapacağı noktaya kadar yakınlaşabilir (Abay 2020). Rusya coğrafi olarak bölgenin bir parçası olmasa da

Doğu Akdeniz’de kıyıları bulunan Suriye’deki üsleri sayesinde giderek varlığı ve etkisini daha çok hissettiriyor. Rusya’nın doğalgaz rezervlerinin büyüklüğü düşünüldüğünde, Doğu Akdeniz’deki hidrokarbon kaynakları Rus doğalgazına alternatif olmasa da Avrupa üzerindeki tekelinin ve etkisinin zayıflamasını istemeyen Moskova Doğu Akdeniz’deki doğal gazın denizin dibinde kalmasını tercih ediyor (Başeren 2020).

Doğu Akdeniz’deki manzara karşısında Türkiye’nin deniz yetki alanları paylaşılması konusunda bir oldu bittiyi (fait accompli) kabul etmesini beklemek, AB’nin Doğu Akdeniz jeoekonomi politikaları ve geleceği bakımından açısından vahim hata olur. Türkiye için Doğu Akdeniz bir egemenlik meselesidir, yani vazgeçemez. Doğu Akdeniz’de gerginliğin daha fazla tırmandırılması, Ankara ile Moskova’nın birlikte hareket etmesinin önünü açar. Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının Türkiye’nin dışlandığı platformlar veya hak iddia ettiği deniz yetki alanlarının çignenerek aktarılması durumunda Ankara’nın çıkarları ve tercihleri Moskova’nın tercihlerine yakınlaşacaktır. Böyle bir bölgesel taban kayması, bugüne kadar AB’ye istikrar sağlamış transatlantik güvenlik sistemine onarılması zor tahribatlar verecek bir yapısal taban kaymasını tetikleyebilir.

Sonuç

Doğu Akdeniz’de giderek tırmanan gerginlik ve ilgili tarafların provoka-

tif hamleleri, bölgede istikrarın geçmişte olduğundan daha değişken ve öngörülemez olduğuna dair uyarı işaretleridir. Türkiye ve bazı AB üye ülkelerinin başını çektiği Türkiye karşıtı ittifakın karşılıklı cepheleşmesi göz önüne alındığında, Doğu Akdeniz gitgide herhangi bir oyuncunun bir sonraki hamlesini öngörebilmenin veya tahmin etmenin çok zor olduğu tehlikeli bir kumar masasını andırıyor. Rakibin kaybının bir kazanç olduğu şeklindeki bir miyop yaklaşım benimseyen rakip taraflar, çatışmaları riske atmaya istekli bir şekilde aşırı özgüvenleri ve birbirlerinin hamlelerini bir blöfe indirgeyerek Rus ruletine benzer bir oyun oynadıkları iddia edilebilir. Bölgedeki aktörlerin hiçbiri deniz yetki alanlarından vazgeçmeyeceğine göre, maksimalist taleplerinden ve meseleyi iç politikalarının bir uzantısı olarak kullanmaktan vazgeçmeleri gerekir. Doğu Akdeniz’de kıyıdaş ülkelerin açık deniz enerji varlıklarından elde edilen faydaları en üst düzeye çıkarmak ve paylaşmak için sağduyu ile hareket ederek birlikte çalışmaları ve işbirliği yapmaları gerekir. Böyle bir yaklaşım, tüm tarafların bir şekilde kazanmasını sağlayan bir kazan-kazan sonucu sağlar. Bu tür bir işbirliği için bu denizde kıyıları bulunan tüm ülke ve otoritelerin bir uluslararası gayri resmi doğal gaz konferansında biraraya gelip diyalog sürecini başlatması gerekir. AB’nin ve üye ülkelerinin de üzerine düşen kendi ilke ve normlarına uygun olarak böyle bir yaklaşımı desteklemeleri ve aracı olmalarıdır.

Referanslar

Abay, E. G. (2020). "Türk Akım'la güçlenen Türk-Rus enerji iş birliği Doğu Akdeniz'e taşınabilir," ("Turkish-Russian Energy Collaboration strengthened by TurkishStream can be transferred to Eastern Mediterranean,") Anadolu Agency (January 10). <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turkakimla-guclenen-turk-rus-enerji-is-birligi-dogu-akdenize-tasinabilir/1698488>

Acer, Y. (2019). Doğu Akdeniz'de Yetki Alanları ve Türkiye-Libya Muta-bakatı. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı Analiz. 301.

Aydın, A. (2019). Rusya'nın Enerji ve Güney Kıbrıs Politikası. Ortadoğu Analiz 10(89): 33-35.

Başeren, S.H. (2020). Anadolu Ajansı: Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Uygulamaları. Retrieved from <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/misir-yunanistan-anlasmasi-ve-turkiye-nin-dogu-akdeniz-deki-uygulamaları/1953584>

Brzezinski, Z. (2012). "After America," Foreign Policy (January/February 26-29).

Çağatay, S. and Marc S. (2015). "Turkey and Egypt's Great Game in the Middle East: The Regional Powerhouses Square Off," Foreign Affairs (March 8). Retrieved from <https://www.foreignaffairs.com/articles/turkey/2015-03-08/turkey-and-egypts-great-game-middle-east>

Frantzman, S. J. (2021). "Turkey Prepares to Clash with Israel, Greece and EU over East Med," The Jerusalem Post (March 16)

Gilpin, R. (1988). "The Theory of Hegemonic War," Journal of Interdisciplinary History 18(4).

Gürel, A. & Mullen, F. & Tzimitras, H. (2013). The Cyprus Hydrocarbons Issue: Context, Positions and Future Scenarios. Peace Research Institute. Cyprus Centre Report.

Ikanberry, J. (2008). "The Rise of China and the Future of the West: Can the Liberal System Survive?" Foreign Affairs (January 2).

Kızıltan, A. and Takım A. (2004). Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu, (Turkey-European Union Relations and Cyprus Problem), Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi 25, 295-322.

United Nations Office of Legal Affairs "Law of the Sea Bulletin: Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea Office of Legal Affairs United Nations", United Nations Office of Legal Affairs, New York: United Nations, 2004.

"Tanel Yıldız: Akdeniz Doğalgazı Mısır Üzerinden Dünyaya Ciddi bir Şekilde Sunulamaz," ("Taner Yıldız: Mediterranean Naturalgas Cannot Presented to World Seriously,") Mısır Bülteni, (May 4, 2015). Retrieved

from <http://misirbulteni.com/tanel-yildizakdenizdogalgazi-misir-uzerinden-dunyaya-ciddi-bir-sekilde-sunulamaz/>

Mearsheimer, J. (2015). "What is America's Purpose?" *National Interest* 139 (September/October 2015).

Ortaylı, İ. 2016. "İlk hedefiniz Akdeniz'dir emri neden çok önemli?" *Hürriyet* (30 Ağustos)

Özçelik, S. & Düzcü, M. (2020). *İngiltere ve Ege Denizi: Hegemonya'dan Yumuşak Güç'e Ege Denizinde İngiliz Dış Siyasetinin Oluşturulması. Ege Jeopolitiği*. Ankara: Nobel Yayınevi.

Özekin, M. K. (2020). *Doğu Akdeniz'de Değişen Enerji Jeopolitiği ve Türkiye, Güvenlik Stratejileri* 16(33): 1-51.

Papadimitriou, J. (2020). "EastMed: Belirsizliklerle dolu boru hattı projesi," ("EastMed: Pipeline project full of uncertainties,") *Deutsche Welle* (January 3). Retrieved from <https://www.dw.com/tr/eastmed-belirsizliklerle-dolu-boru-hatt%C4%B1-projesi/a-51883677>

Smith, H. (2019). "Turkey insists on right to drill for energy reserves off Cyprus," *The Guardian*, (May 20). Retrieved from <https://www.theguardian.com/world/2019/may/20/turkey-insists-on-right-to-drill-for-energy-reserves-off-cyprus>

Slaughter, A, Tukumello, A. and Wood, S. (1999). "International Law and International Relations Theory: A New Generation of Interdisciplinary Scholarship," *American Journal of International Law* 93(2).

Sogoloff, N. (2017). *The Washington Institute: "Russia's Energy Goals in Syria"*. Retrieved from <https://www.washingtoninstitute.org/fikraforum/view/russias-energy-goals-in-syria>

Spyer, Jonathan. (2021). "Growing relations between Turkey, Russia is concern for Israel," *The Jerusalem Post*, October 7, 2021

Tanchum, M. (2019). "Gas For Peace," *Foreign Policy* (May 28). <https://foreignpolicy.com/2019/05/28/gas-for-peace/#>

Tsakiris, T. (2016). *The Gifts of Aphrodite: The Need for Competitive Pragmatism in Cypriot Gas Strategy. Energy Cooperation and Security in the Eastern Mediterranean: A Seismic Shift towards Peace or Conflict?* (22-36). Tel Aviv University. SDAC Research Paper No:8.

Tziarras, Z., and Mitchell, G. (2015). "Full of Gas, Full of Problems: The Eastern Mediterranean's Hydrocarbon Showdown," *The National Interest*.

Ülgen, S. (2020). "Avrupa Birliği ve Deniz Yetki Alanları", *EDAM Blog*, 20 August.

Yaycı, C. (2020). Türkiye-Libya Arasında İmzalanan Münhasır Ekonomik Bölge Anlaşması'nın Sonuç ve Etkileri. *Kriter* 4(42): 34-27.

"Amiral Gürdeniz Rus gazetesine konuştu: Akdeniz'de ortak faaliyet icra edilebilir", ("Amiral Gürdeniz spoke to the Russian newspaper: Joint activity can be carried out in the Mediterranean,") *Ulusal Kanal* (December 1, 2020). Retrieved from <https://www.ulusal.com.tr/gundem/amiral-gurdeniz-rus-gazetesine-konustu-akdeniz-de-ortak-faaliyet-icra-edilebilir-h244612.html>

Waltz, S. (2014). "The Top 5 Foreign Policy Lessons of the Past 20 Years," *Foreign Policy* (November 18)

"Kıbrıs limanlarını Rus donanmasına açıyor," ("Cyprus is opening its ports to Russian Navy,") *BBC News*, (February 26, 2015). Retrieved from http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/02/150226_kibris_liman

"Egypt-Turkey tensions continue to rise in wake of newsroom raid," *Al Monitor*, (January 18, 2020). Retrieved from <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2020/01/egypt-security-raid-turkish-anadolu-agency-relations.html>